

Artikel

Goede zorg voor slachtoffers verstevigt de rechtsstatelijkheid van de strafrechtspleging

Mr. R.A. (Richard) Korver, mr. N. (Nicole) Hoogenboom, mr. E.D.T.M. (Estelle) de Blok en mr. I.N. (Iris) de Wit*

1. Inleiding

274

Het slachtoffer is pas sinds een jaar of 25 een wat prominere rol gaan innemen in ons straf(proces)recht. Die uitbreiding van slachtofferrechten heeft vaak discussie uitgelokt tussen voor- en tegenstanders. De uitvoering van de slachtofferrechten is nog steeds niet vanzelfsprekend en verdient stroomlijning. Hoewel auteurs zich deels ook bezighouden met bijstand aan verdachten is voor deze bijdrage nadrukkelijk het perspectief van het slachtoffer en diens advocaat gekozen. Aan de op handen zijnde ‘uitbreiding’ van slachtofferrechten wordt niet veel aandacht besteed, temeer omdat die uitbreiding vrij marginaal is.

Er zijn natuurlijk talloze strafzaken waarin geen slachtoffers zijn. Te denken valt bijvoorbeeld aan milieu-delicten en de handel in drugs. Er is echter ook een grote categorie zaken waarin die slachtoffers er wel zijn. We doelen dan met name op de categorie slachtoffers waar sprake is geweest van een inbreuk op de (lichamelijke) integriteit. Daarbij valt te denken aan gewelds- en zedenmisdriven, maar ook bijvoorbeeld aan brandstichting met letsel tot gevolg, ontvoering/wederrechtelijke vrijheidsberoving, onttrekking aan het ouderlijk gezag et cetera. Slachtoffers (van wie de (lichamelijke) integriteit

ernstig is aangetast), hadden tot 25 jaar geleden in zijn geheel geen positie in ons straf(proces)recht. Hier kwam verandering in doordat er 25 jaar geleden de Wet Terwee werd ingevoerd. Daarmee werd het fenomeen ‘de beledigde partij’ vervangen door de term ‘benadeelde partij’.¹ Voor de invoering van deze wet mocht de beledigde partij enkel een schadevergoeding indienen van maximaal *f* 1500 (€ 680, 67) bij de rechtbank.² Door het indienen van deze vordering, deed het slachtoffer afstand van het recht om het meerdere te vorderen. Ook wanneer slechts een deel van de vordering was toegewezen, was het niet mogelijk om het afgewezen deel via de civiele rechter op de veroordeelde te verhalen.³ Dat gegeven alleen al ontmoedigde deel te nemen aan de strafzaak, zeker als er sprake was van forse schade. Met de invoering van voornoemde wet is het criterium voor toelating van de vordering van de benadeelde partij ook gewijzigd. Deze had niet langer betrekking op de hoogte van het gevorderde bedrag, maar op de ingewikkeldheid van de vordering. Met andere woorden, vanaf dat moment gold dat de benadeelde partij niet-ontvankelijk werd verklaard in haar vordering indien de vordering niet van zo eenvoudige aard is dat zij zich leent voor behandeling in het strafproces. Ten slotte werd met deze wetswijziging de schadevergoedingsmaatregel ingevoerd.⁴

* Richard Korver is advocaat bij Richard Korver Advocaten. Specialist in bijstand aan slachtoffers van ernstige gewelds- en zedenzaken, voorzitter LANGZS en docent specialisatie opleiding EGZ-zaken. Nicole Hoogenboom is advocaat bij Richard Korver advocaten. Estelle de Blok is juridisch medewerker bij Richard Korver advocaten. Iris de Wit was ten tijde van het schrijven van het artikel student-stagiaire bij Richard Korver advocaten.

1. M.S. Groenhuijsen, ‘De landelijke invoering van de wet Terwee’, *Rechtshulp*, nr. 4, 1995, p. 3-8; R.S.B. Kool & M. Moerings, *De Wet Terwee. Evaluatie van juridische knelpunten*, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 15.
2. In zaken bij de kantonrechter gold een maximum van *f* 600 (€ 272,27); M.S. Groenhuijsen, ‘De landelijke invoering van de wet Terwee’, *Rechtshulp*, nr. 4, 1995, p. 3-8.
3. M.S. Groenhuijsen, ‘De landelijke invoering van de wet Terwee’, *Rechtshulp*, nr. 4, 1995, p. 3-8.
4. M.S. Groenhuijsen, ‘De landelijke invoering van de wet Terwee’, *Rechtshulp*, nr. 4, 1995, p. 3-8.

Op 1 april 1995 werden de financiële grenzen voor de vordering benadeelde partij losgelaten.⁵ Ook anderszins zijn slachtofferrechten de afgelopen 25 jaar meer in de belangstelling komen te staan. Vaak wordt wel gerefereerd aan politici: de heren Dittrich, Teeven en Van der Steur als het gaat om de uitbreiding van slachtofferrechten. Veel van de uitbreidingen zijn echter niet zozeer bedacht door Nederlandse politici, maar ingegeven door Europese wet- en regelgeving.⁶ Die maakte ook dat de Nederlandse wetgever verplicht werd om de minimumnormen, voorgeschreven vanuit de Europese Unie, te implementeren in de Nederlandse wetgeving. Dat is gebeurd met de implementatiewetgeving van 1 april 2017.⁷

In 2005 werd op voorspraak van oud-rechter Boris Dittrich (D66), een beperkt spreekrecht ingevoerd voor een beperkte kring van slachtoffers.⁸ Daar was veel verzet tegen. Het uitoefenen van het spreekrecht in de zittingszaal heeft echter nauwelijks tot noemenswaardige incidenten geleid. Het spreekrecht kan bijdragen aan het verwerken van hetgeen het slachtoffer is overkomen.⁹ Per 1 januari 2011 zijn een aantal slachtofferrechten in de Nederlandse wet opgenomen middels de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces.¹⁰ Dan valt onder meer te denken aan het recht op informatie over de strafrechtelijke procedure, kennisname en het toevoegen van processtukken, bijstand van een raadsman en recht op een tolk.¹¹ Vanaf dit moment is de titel waarin de slachtofferrechten zijn opgenomen in het Wetboek van Strafvordering (Sv) niet langer ‘de benadeelde partij’, maar ‘het slachtoffer’.

Een van de eerste grotere slachtofferzaken waarin deze ‘nieuwe’ slachtofferrechten voor het oog van de hele natie werden uitgeoefend, was de Amsterdamse zedenzaak.¹² Op 17 maart 2011, tijdens de eerste pro-forma-zitting, werd bijvoorbeeld namens de slachtoffers verzocht om afschrift van het dossier ex artikel 51b Sv. Het Openbaar Ministerie was destijds niet bereid dat dossier te verstrekken. De rechtbank besliste later dat dit wel diende te gebeuren. Zoals er in die zaak overigens wel meer slachtofferrechten voor het eerst werden uitgeoefend. Daarbij valt onder meer te denken aan het toelaten van de benadeelde partij bij een wrakingszitting, het bij nummer in plaats van naam vermelden van de slacht-

offers op de tenlastelegging en het afschermen van de identiteit van slachtoffers door grote delen achter gesloten deuren te behandelen.

Zoals uit voorgaande blijkt was het Nederlandse straf(proces)recht eerst voornamelijk gericht op de verdachte en *zijn* eerlijke proces. De afgelopen jaren zijn steeds meer rechten voor het slachtoffer geïntroduceerd. Ondanks deze verschuivingen is het Nederlandse strafproces nog steeds overwegend gericht op de verdachte en is het slachtoffer voor het grootste deel nog steeds slechts een procesdeelnemer en geen gelijkwaardige procespartij. Het vertrouwen van slachtoffers in de rechtsstaat kan worden geschaad wanneer zij zich niet (h)erkend voelen in het strafproces. Ook zullen slachtoffers meer moeite kunnen hebben met acceptatie van de uitspraak wanneer hun positie niet wordt erkend. Als willekeur en onvoorspelbaarheid worden gecombineerd kan dit het slachtoffer het gevoel geven dat hij niet wordt (h)erkend. Dat kan gevaren opleveren voor de democratische rechtsstaat. Het is immers van belang voor het behoud van de democratische rechtsstaat dat de maatschappij, en daarmee dus ook slachtoffers, een uitspraak respecteren. Om te bereiken dat het slachtoffer de uitspraak kan respecteren, hoeft het slachtoffer het niet eens te zijn met de uitspraak, maar dient bij het slachtoffer wel het gevoel te heersen dat de procedure eerlijk is verlopen.¹³ In dit kader dient ervoor te worden gewaakt dat slachtoffers niet slechts worden bejegend als een getuige die informatie kan geven over het strafbare feit.

Hulp bieden aan een slachtoffer is echter wel noodzakelijk, aangezien zij een ingrijpende gebeurtenis hebben meegemaakt. De zorg die een individueel slachtoffer nodig heeft, verschilt niet alleen per soort delict, maar ook aan de hand van de impact van het delict. Ook de persoonlijkheid en persoonlijke omstandigheden van het slachtoffer zijn medebepalend bij de zorgbehoeften.¹⁴ Daarnaast dient niet uit het oog te worden verloren dat de bereidheid tot het doen van aangifte samenhangt met de behandeling van slachtoffers gedurende het strafproces.¹⁵

Dit lustrum voor de slachtofferrechten vormt een mooie aanleiding om in deze bijdrage nader in te gaan op de huidige positie van het slachtoffer en de zorg die zij al dan niet (horen te) ontvangen en welke pijn- en verbeterpunten hierin worden ervaren door slachtoffers en hun advocaten. Daar past uiteraard de kanttekening bij dat geen slachtoffer en geen advocaat hetzelfde is en er dus verschillend gedacht kan worden. We wijden ook nog enkele woorden aan de betekenis van het wets-

5. M.S. Groenhuijsen, ‘De landelijke invoering van de wet Terwee’, *Rechtshulp*, nr. 4, 1995, p. 3-8; R.S.B. Kool & M. Moerings, *De Wet Terwee. Evaluatie van juridische knelpunten*, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 15.

6. Zie onder andere: Kaderbesluit Europese Raad inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure (2001/220/JBZ) en Europese richtlijn minimumnormen voor slachtoffers (Richtlijn 2012/29/EU).

7. Wet van 8 maart 2017, *Stb.* 2017, 90.

8. *Kamerstukken II* 2000/01, 27632, nr. 3 (Initiatiefvoorstel Dittrich/Schoenwille).

9. K. Lens, A. Pemberton & M. Groenhuijsen, *Het spreekrecht in Nederland: een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers?*, Den Haag: WODC 2010, p. 87.

10. Wet van 17 december 2009, *Stb.* 2010, 1.

11. *Kamerstukken II* 2004/05, 30143, nr. 3, p. 10.

12. Rb. Amsterdam 21 mei 2012, ECLI:NL:RBAMS:2012:BW6149 (*Amsterdamse zedenzaak*).

13. R.A. Korver, *Recht van spreken*, Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij de Arbeiderspers 2012, p. 293.

14. K.D. Lünneke & A.G. Mein, *Maatregelen ter voorkoming van secundair en herhaald slachtofferschap*, Utrecht: Verwey-Jonker instituut 2014, p. 7.

15. M. Wijers & M. de Boer, *Een keer is erg genoeg. Verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafproces*, Den Haag: WODC 2010, p. 9.

voorstel Uitbreiding slachtofferrechten voor de zorg voor slachtoffers.

2. Secundaire victimisatie

De minimale zorg voor het slachtoffer in het strafrecht is onder meer geïntroduceerd om secundaire victimisatie te voorkomen.¹⁶ Wanneer gesproken wordt over secundaire victimisatie, gaat het over de verergering van het leed of de schade van het slachtoffer als gevolg van het strafproces.¹⁷ In de praktijk ook wel eens ‘the second rape’ genoemd.¹⁸ Er zijn een aantal gevolgen die onder deze definitie worden meegenomen: verergering van het oorspronkelijk trauma; negatieve effecten op het vertrouwen van het slachtoffer in zichzelf, in het rechtssysteem en in de wereld; er is sprake van een belemmering in het herstel.¹⁹ Het gevaar op secundaire victimisatie houdt verband met de onzekere periode waarin een slachtoffer zich bevindt. Door het incident heeft het slachtoffer een gevoel van machteloosheid en van onrecht. Dit gevoel kan worden verergerd door negatieve reacties uit de omgeving van het slachtoffer, in de literatuur onder meer aangeduid als victim blaming.²⁰ Op het moment dat een slachtoffer niet op de juiste manier wordt bejegend, en geen vertrouwen heeft in de rechtvaardigheid van het verloop van het strafproces,²¹ kan dit een van voornoemde consequenties teweegbrengen.²²

Voor het verkleinen van de kans op secundaire victimisatie worden in de literatuur vier dimensies onderscheiden: voorspelbaarheid, veiligheid, controle en rechtvaar-

digheid.²³ Met andere woorden: op het moment dat er veel aandacht wordt besteed aan deze onderwerpen, is het risico op secundaire victimisatie kleiner. In dit kader is het van belang dat de verwachtingen van een slachtoffer op een juiste wijze worden gemanaged. Overigens hebben voornoemde vier categorieën wat ons betreft ook alle impact op (de acceptatie van) de rechtsstatelijkheid van de strafrechtspleging.

Zonder juist verwachtingsmanagement kan het voor een slachtoffer onbegrijpelijk zijn wanneer een rechter overgaat tot vrijspraak of er een sanctie wordt opgelegd die in hun ogen te laag is voor het leed dat hen is aangedaan. Alhoewel dit juridisch misschien goed uit te leggen is, kan het voor het slachtoffer dat niet (goed) wordt begeleid onbegrijpelijk zijn. Hierin speelt de advocaat van een slachtoffer een belangrijke rol. Die heeft namelijk de mogelijkheid in begrijpelijke taal de verwachtingen van cliënt te ‘managen’. Op deze manier weet het slachtoffer wat hij kan verwachten gedurende het strafproces. Hierdoor kan worden voorkomen dat het slachtoffer achteraf teleurgesteld is door bijvoorbeeld een vrijspraak of te lage sanctie. Ook extra uitleg door de rechter kan helpen bij de acceptatie van een straf.²⁴

In het Nederlandse strafrecht zijn enkele maatregelen opgenomen die als doel hebben om het slachtoffer gedurende het strafproces dusdanig te behandelen en bejegenen dat er zo min mogelijk leed wordt toegevoegd aan het slachtoffer als gevolg van het strafproces.²⁵ Er worden echter in de praktijk wel hiaten opgemerkt in de maatregelen, maar ook in de uitvoering van die maatregelen. Zo zijn de rechten van het slachtoffer in de praktijk onvoldoende afdwingbaar doordat ze te algemeen en vrijblijvend zijn geformuleerd. Daarnaast ontbreekt er een sanctie voor hen die de rechten van het slachtoffer niet naleven.²⁶ Hieronder zullen enkele van de slachtofferrechten en de hiaten daaromtrent worden besproken.

Dit zijn dus bij uitstek punten waar de strafrechtspraktijk beter voor slachtoffers kan, en onzes inziens ook zou moeten zorgen.

3. Informatie

Het recht op informatie is een – zo niet de belangrijkste – factor voor het voorkomen van secundaire victi-

16. M.S. Groenhuijsen, ‘Slachtoffers van misdrijven in het recht en in de victimologie. Verslag van een intellectuele zoektocht’, *DD* 2008/10, afl. 2, p. 3.
17. M. Wijers & M. de Boer, *Een keer is erg genoeg. Verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafproces*, Den Haag: WODC 2010, p. 17; K.D. Lünnehan & A.G. Mein, *Maatregelen ter voorkoming van secundair en herhaald slachtofferschap*, Utrecht: Verwey-Jonker instituut 2014, p. 4.
18. R. Campbell e.a., ‘Preventing the “Second Rape”. Rape survivors’ experiences with community service providers’, *Journal of interpersonal violence* 2001/12, afl. 16, p. 1240-1241.
19. K.D. Lünnehan & A.G. Mein, *Maatregelen ter voorkoming van secundair en herhaald slachtofferschap*, Utrecht: Verwey-Jonker instituut 2014, p. 10-11.
20. M.J. Lerner, *The belief in a just world: A fundamental delusion*, New York: Plenum Press 1980; R.M. Hayes, K. Lorenz & K.A. Bell, ‘Victim blaming others: rape myth acceptance and the just world belief’, *Feminist Criminology* 2013/3, afl. 8, p. 206.
21. In de literatuur wel aangeduid als procedurele rechtvaardigheid: K.D. Lünnehan & A.G. Mein, *Maatregelen ter voorkoming van secundair en herhaald slachtofferschap*, Utrecht: Verwey-Jonker instituut 2014, p. 10; J.H. Janssen & J. de Lange, ‘Een vanzelfsprekend recht van spreken?’, *NJB* 2018/1425, afl. 28, p. 2059.
22. A. Cotti e.a., ‘Road traffic accidents and secondary victimisation: the role of law professionals’, *Medicine and Law* 2004/23, p. 259-268; M. Wijers & M. de Boer, *Een keer is erg genoeg. Verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafproces*, Den Haag: WODC 2010, p. 22.

23. M. Wijers & M. de Boer, *Een keer is erg genoeg. Verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafproces*, Den Haag: WODC 2010, p. 41.
24. M. van der Maden, M. Malsch & J.W. de Keijser, ‘Waarom wil de burger toch steeds dat rechters zwaarder straffen? De invloed van informatie en opleiding’, *Trema* 2017, afl. 5, p. 181.
25. K.D. Lünnehan & A.G. Mein, *Maatregelen ter voorkoming van secundair en herhaald slachtofferschap*, Utrecht: Verwey-Jonker instituut 2014, p. 14.
26. K.D. Lünnehan & A.G. Mein, *Maatregelen ter voorkoming van secundair en herhaald slachtofferschap*, Utrecht: Verwey-Jonker instituut 2014, p. 23.

misatie. Het krijgen van informatie is direct vanaf het moment dat het slachtoffer aangifte overweegt essentieel.

3.1 Politie

Veelal begint het strafproces voor een slachtoffer door contact met de politie. Bij sommige delicten, waaronder zedenzaken en mensenhandel, is vereist dat alvorens wordt overgegaan tot het opnemen van een aangifte, een informatief gesprek plaatsvindt.²⁷ Tijdens dit gesprek informeert de politie een slachtoffer over het doel, de status en de consequenties van een aangifte.²⁸ Daarnaast wordt ook uitleg gegeven over de procedure, waaronder bewijseven en informatie over verjaring van strafbare feiten.²⁹ Ook dient te worden gevraagd naar de verwachtingen van aangever ten aanzien van het strafrechtelijk onderzoek. De politie behoort het slachtoffer erop te wijzen dat er mogelijk kritische vragen worden gesteld en dient het slachtoffer voor te bereiden op de mogelijkheid dat er meerdere verhoren bij de politie en/of rechter-commissaris plaats zullen vinden en op het gegeven dat een zitting in beginsel openbaar is. Verder dient het slachtoffer te worden gewezen op de mogelijkheid van bijstand door een vertrouwenspersoon en/of advocaat en de gevolgen van het doen van valse aangifte. Ook het recht op rechtsbijstand en zelfs het actief verwijzen zou wat ons betreft op de lijst van te bespreken onderwerpen moeten staan.

Het doel van het informatieve gesprek is dat slachtoffers geïnformeerd zijn alvorens zij beslissen al dan niet over te gaan tot het doen van aangifte. Voor medici is dit, in het kader van een medische behandeling, al heel gebruikelijk. Zij noemen dat: *informed consent*. Iets vergelijkbaars in het strafrecht zou, aangezien een strafzaak net zo ingrijpend kan zijn als een medische behandeling, niet misstaan. Middels een informatief gesprek kan worden voorkomen dat het slachtoffer verkeerde verwachtingen krijgt. Een strafproces kan, met name bij ernstige gewelds- en zedendelicten, immers een grote impact hebben op het slachtoffer. Dit heeft onder meer te maken met de verschillende rollen die het slachtoffer in het strafproces heeft. Een slachtoffer is daarin vaak namelijk niet slechts een slachtoffer, maar ook/met name aangever en getuige. Vanwege de dadergerichtheid van het Nederlandse strafrecht staat tijdens het strafproces de waarheidsvinding centraal en spelen slachtoffers een ondergeschikte rol.³⁰

Helaas is een informatief gesprek slechts bij een beperkt aantal delicten vereist. Bij de overige delicten doet het slachtoffer direct aangifte, veelal zonder (goed) geïnformeerd te zijn over de consequenties daarvan. In sommige gevallen kan het slachtoffer hierdoor, zonder hierop

te zijn voorbereid, belanden in een strafproces waar die achteraf gezien liever niet in had willen zitten. In dit kader kan bijstand door een advocaat zeker een belangrijke rol spelen.

3.2 Rechtsbijstand in piketfase

Al jaren geleden werd het effect van rechtsbijstand voor slachtoffers in de vroege (piket)fase onderzocht en door alle betrokkenen als positief beoordeeld.³¹ We juichen het dan ook toe dat er onder regie van het Ministerie van Justitie en Veiligheid in Kennemerland en Gelderland Midden op 14 september 2020 een pilot gestart is met een piketdienst voor slachtofferadvocaten.³² Hierdoor is voor slachtoffers van ernstige gewelds- en zedemisdrijven veel sneller rechtsbijstand beschikbaar. Bovendien wordt die dan actief aangeboden. In de rest van het land, waar deze pilot niet actief is, is namelijk de ervaring dat slachtoffers niet dan wel veel te weinig worden doorverwezen naar de slachtofferadvocatuur. Terwijl juist een advocaat de aangewezen persoon is om het slachtoffer te informeren over bijvoorbeeld de consequenties van het doen van aangifte.

3.3 Bescherming/individuele beoordeling

Verder is het van belang dat het slachtoffer wordt geïnformeerd over de mogelijkheden van bescherming.³³ Er dient bij elk slachtoffer een individuele beoordeling te worden gemaakt met betrekking tot de kwetsbaarheid en daaruit voortvloeiend de beschermingsbehoeften. Daarnaast dient het slachtoffer ten minste geïnformeerd te worden over de mogelijkheden hiertoe.³⁴ Daarbij valt onder meer te denken aan de mogelijkheid om bij de aangifte domicilie te kiezen op het kantooradres van de advocaat of van het politiebureau. Hiermee wordt voorkomen dat adresgegevens van het slachtoffer onderdeel worden van het strafdossier. In de praktijk blijkt dat vaak geen individuele beoordeling wordt gemaakt en dat het slachtoffer al helemaal niet wordt geïnformeerd over deze mogelijkheden. Wanneer vervolgens het slachtoffer, met behulp van zijn advocaat, alsnog verzoekt om domicilie te kiezen, wordt hieraan (vaak) niet makkelijk meegewerkt.³⁵ Daar moet je dan bovendien ook nog heel snel bij zijn, want een eerste versie van het dossier wordt immers al verspreid bij de voorgeleiding bij de rechter-commissaris. De meeste slachtoffers hebben dan nog helemaal geen advocaat. Hier is een quick-fix te behalen met grote resultaten. Immers, slachtoffers de keuze geven om hun eigen adres

27. Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik; Aanwijzing mensenhandel.

28. Art. 5 e.v. Besluit slachtoffers van strafbare feiten.

29. Ibidem.

30. M. Wijers & M. de Boer, *Een keer is erg genoeg. Verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafproces*, Den Haag: WODC 2010, p. 45.

31. M. Goderie, A. Overgaag & N. Rozeboom, *In het belang van het slachtoffer van seksueel geweld. Het JOS-project in het arrondissement Alkmaar*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2002.

32. In werking met de politie, Slachtofferhulp Nederland en LANGZS (het Landelijk Advocaten Netwerk Gewelds- en Zeden Slachtoffers).

33. Art. 51aa lid 3 onder b Sv.

34. Inspectie Justitie en Veiligheid, *De individuele beoordeling van slachtoffers*, Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid 2020, p. 4; Slachtofferhulp Nederland, 'Een individuele beoordeling op kwetsbaarheid is vanaf 1 juni onderdeel van de aangifte', *SHN* 2018; OM, 'Nieuwe werkwijze beoordelen en beschermen van slachtoffers', OM.nl 2018.

35. Slachtofferhulp Nederland, *Privacy van het slachtoffer. Feit of fictie?*, Utrecht: Slachtofferhulp Nederland 2020.

wel of niet op te nemen in de aangifte vergroot hun (gevoel van) veiligheid.

3.4 Tijdens het onderzoek

Ook tijdens het politieonderzoek heeft het slachtoffer recht op informatie. Het is van belang dat het slachtoffer op de hoogte wordt gehouden over de vorderingen in het politieonderzoek. Wanneer dit niet gebeurt, kan het slachtoffer het gevoel krijgen dat de zaak niet serieus wordt opgepakt. Het kan veel frustratie opleveren voor een slachtoffer wanneer hij elke keer zelf overal achteraan moet bellen en zelfs het gevoel heeft de politie aan te moeten sporen om onderzoek te doen of bij gebreke daarvan besluit dat zelf ter hand te nemen.³⁶ Daarnaast hebben veel slachtoffers geen ervaring met het strafproces, waardoor zij ook niet weten wat zij kunnen verwachten. Bijstand van een slachtofferadvocaat kan hierbij uiteraard helpen.

Een ander simpel voorbeeld is dat het slachtoffer graag wordt geïnformeerd over aanhouding en eventueel invrijheidsstelling dan wel andere bijzonderheden over de verdachte. Hier is de politie lerende, zoals laatst bleek toen slachtoffers van een gewelddadige roofoverval werden geïnformeerd over het overlijden van hun overvaller alvorens deze voor hun zaak kon worden aangehouden. Slachtoffers hoefden daardoor niet langer bang te zijn.³⁷

Cruciaal is ook dat slachtoffers informatie van de politie, slachtofferhulp of hun advocaat vernemen en niet uit de media. We geven het simpele voorbeeld dat in een zaak advocaten van verdachten in de media uitlatingen doen over de doodsoorzaak omdat zij het voorlopig sectierapport in hun voorgeleidingsdossier hebben zitten, terwijl de nabestaanden die uitkomsten nog helemaal niet kennen. Overigens gebeurt dit ook vaak met vervolgingsbeslissingen, waarover hierna meer. Het komt nog veel te vaak voor dat journalisten die eerder kennen dan de slachtoffers die om vervolging hebben gevraagd.

3.5 Vervolgingsbeslissing

Het Openbaar Ministerie zal na afronding van het politieonderzoek beslissen de verdachte te vervolgen of om de zaak te seponeren. Indien wordt besloten om te seponeren, dient het slachtoffer daarover schriftelijk en gemotiveerd geïnformeerd te worden.³⁸ Hierbij dient het slachtoffer ook te worden gewezen op de mogelijkheid om een artikel 12 Sv-procedure te starten. In geval van een sepot van ernstige gewelds- en zedendelicten, wordt het slachtoffer desgewenst uitgenodigd voor gesprek met de officier van justitie.³⁹ Zo'n gesprek dient bij voorkeur plaats te vinden vóór het daadwerkelijke sepot. Dit zorgt er namelijk voor dat het slachtoffer alles heeft kunnen vertellen, alle informatie heeft kunnen aandragen alvorens er een beslissing wordt genomen.

36. Iedereen kent het voorbeeld van het verkrachtingslachtoffer uit Hoorn dat zelf haar verkrachter opspoorde. Zie: RTL Nieuws, 'Sylvia spoorde zelf haar verkrachter op: 'Toen gaf hij me zijn adres'', 2 mei 2018.

37. Dit betreft een voorbeeld uit eigen praktijk.

38. Art. 5.2 en 5.3 Aanwijzing slachtofferrechten 2018.

39. Aanwijzing slachtofferrechten 2018.

Hierdoor wordt de acceptatie van de (negatieve) beslissing makkelijker. Het slachtoffer weet dan dat er naar hem geluisterd is. Bij een gesprek na die beslissing wordt de boodschap overgebracht dat het er verder niet toe doet wat het slachtoffer ervan vindt. Het risico op secundaire victimisatie is daarmee vergroot.

Wanneer wordt besloten de verdachte te vervolgen, is het van belang dat het slachtoffer tijdig wordt geïnformeerd over een zitting. Het Openbaar Ministerie dient in dit kader rekening te houden met de verhandeldata. Helaas gaat dit in de praktijk niet altijd goed.⁴⁰

3.6 Slachtoffergesprek

Voor de zitting hebben slachtoffers van spreekwaardige delicten recht op een gesprek met de officier van justitie.⁴¹ De officier van justitie licht tijdens het gesprek toe wat het slachtoffer van het strafproces kan verwachten en het slachtoffer wordt in de gelegenheid gesteld om vragen te stellen en toe te lichten wat de gevolgen van het incident zijn geweest. De officier van justitie kan het slachtoffer voorbereiden op de zitting, inlichten over de bewijsmiddelen en het spreekrecht.

In de praktijk verloopt dit gesprek niet altijd zo efficiënt als dat dat zou kunnen. Nog te vaak is de officier van justitie niet goed ingelezen of heeft deze nog geen reflectie gehad, waardoor hij zich niet wil uitlaten over de eventueel te eisen straf en/of maatregel, terwijl dat misschien wel het belangrijkste is wat het slachtoffer wil weten. Een eenvoudige verbeteringslag kan worden gemaakt door van tevoren met de advocaat van het slachtoffer te overleggen. Hierdoor kan het voorafgaand aan het gesprek duidelijk zijn waar de pijnpunten en de vragen liggen en waarin het gesprek dus moet faciliteren. Uiteraard ligt hier ook een taak voor de slachtofferadvocatuur.

4. Dossier

Verder levert het verkrijgen van het strafdossier in de praktijk met regelmaat moeilijkheden op. Een voornaam probleem op dit front is dat er geen sprake is van uniformiteit. Slachtofferadvocaten klagen al geruime tijd over het feit dat het Openbaar Ministerie geen eenduidig beleid hanteert. Er zijn parketten waar het beginsel lijkt te zijn wel te verstrekken tenzij, terwijl er andere parketten bestaan met het beginsel niet verstrekken tenzij. Daarnaast geven verschillende officieren ieder op eigen wijze invulling aan de uitgangspunten van artikel 51b Sv. Zoals eerder al gememoreerd komt dit de voorspelbaarheid niet ten goede en daarmee de acceptatie van de uitspraak ook niet. Dat hier geen eenduidigheid over is, draagt ook bepaald niet bij aan goede slachtofferzorg. Hoewel velen zullen denken dat over het politiedossier

40. Kamerstukken II 2014/15, 33552, nr. 14.

41. Of de Advocaat-Generaal in hoger beroep; tevens kunnen ook slachtoffers van andere delicten om een slachtoffergesprek verzoeken.

nog niet heel veel discussie hoeft te worden gevoerd, zijn de meningen over het verstrekken van bijvoorbeeld Pro Justitia rapportages beduidend anders.

5. Pro Justitia rapportages

Wij vragen er altijd om. Het kan namelijk inzichtelijk maken hoe een dader tot zijn daad is gekomen en dusdoende kan het bijdragen aan de verwerking van slachtoffers en of hun nabestaanden. Daarnaast mogen slachtoffers zich ex artikel 51e Sv uitlaten over het bewijs, de op te leggen straf en/of maatregel.⁴² Wil men dat goed kunnen doen, dient men toch op zijn minst te beschikken over hetzelfde dossier als waarover de rechtbank beschikt en waarop de rechtbank over het algemeen ook het opleggen van een maatregel stoelt.

Het komt ons voor dat de documenten waarop de rechtbank iedere beslissing ex artikel 348 en 350 Sv kan baseren ook aan het slachtoffer ter beschikking dienen te staan. Zou dat niet zo zijn dan is het spreekrecht eigenlijk een wassen neus, omdat het slachtoffer anders geen inzicht heeft wat er ten grondslag ligt aan rechterlijke beslissingen. De acceptatie van uitspraken door het slachtoffer kan worden verhoogd door toegang te krijgen tot deze stukken. Het niet verstrekken van stukken die door de rechter wel gebruikt worden om te beoordelen of een maatregel dient te worden opgelegd, kan het slachtoffer het gevoel geven dat die niet serieus wordt genomen en zal in ieder geval het effect hebben dat het slachtoffer zich achtergesteld en niet gelijkwaardig behandeld voelt. Immers, alle andere procesdeelnemers, inclusief de rechter, beschikken wel over die stukken. Het slachtoffer mag sinds 1 juli 2016 tijdens het spreekrecht ingaan op de vragen van artikel 348 en 350 Sv. Om dit deel van het spreekrecht te onderbouwen is het essentieel dat de documenten ter beschikking staan van het slachtoffer.

Wij wijzen bovendien op conclusie⁴³ van Procureur-Generaal Vegter waarin die helder verwoordt dat het recht op kennisname niet of nauwelijks behoort te worden beperkt door het relevantie criterium van het tweede lid van artikel 51b Sv. Immers voor de beoordeling van de relevantie is blijkens de bewoordingen van de bepaling het perspectief van het slachtoffer doorslaggevend. Het gaat om stukken die het slachtoffer relevant acht voor de beoordeling van de zaak tegen de verdachte of van zijn vordering als benadeelde partij. De weigeringsgronden van artikel 51b Sv zijn uiterst beperkt en bieden naar hun aard geen of in ieder geval nauwelijks ruimte voor een afweging tussen de belangen van verdachte en slachtoffer.⁴⁴ In de praktijk zien we echter

dat de standaardreflex een weigering is, een reactie van 'nee, tenzij ...', in plaats van 'ja, mits ...'.⁴⁵

Het behoort onzes inziens niet te gaan om een afweging, maar om de vraag of een van de gronden dwingt tot weigering.

De praktijk laat helaas vaak anders zien. Lichtvaardige weigeringsgronden, ingegeven door de Pavlov-achtige reflex van de rechterlijke macht Pro Justitia rapportages niet te verstrekken, voert nog te vaak de boventoon. Dat dient veranderd te worden en in lijn te worden gebracht met de door de Hoge Raad gevolgde conclusie van A-G Vegter. Immers, als slachtoffers het gevoel krijgen dat hun rechten eigenlijk een doekje voor het bloeden zijn is dat de spreekwoordelijke dood in de pot.

Het belangrijkste tegenargument om geen afschrift te verstrekken is de privacy van de verdachte. Ik (Korver) heb ook wel in een zaak door een officier tegengeworpen gekregen dat indien dit soort verzoeken voortaan wordt gehonoreerd, verdachten mogelijk niet meer of nog minder zouden willen meewerken aan het tot stand komen van de rapportage.⁴⁶ Wij wijzen er echter op dat de weigeringsgronden voor inzage limitatief zijn opgenomen in artikel 187d lid 1 onder a t/m c jo. artikel 51b lid 3 Sv. Dit is niet een van de weigeringsgronden die de wetgever heeft benoemd. Privacy overigens ook niet.

Dat geldt wel voor het verkrijgen van afschrift. Artikel 32 lid 2 t/m 4 Sv bepalen namelijk dat het slachtoffer in het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer afschrift kan worden onthouden. Ten aanzien van de privacy kan makkelijk worden georganiseerd dat de advocaat van het slachtoffer de rapportages onder zich houdt en geen afschrift verstrekt aan wie dan ook. Daarmee wordt in ieder geval de privacy van de verdachte en derden gewaarborgd en tegemoetgekomen aan het achterliggende materiële belang van deze bepaling, terwijl tegelijkertijd recht wordt gedaan aan de gerechtvaardigde belangen van slachtoffers om wel kennis te kunnen nemen van Pro Justitia rapportages.

De moeilijkheden rondom het effectueren van inzage in het strafdossier kunnen leiden tot secundaire victimisatie, ontevredenheid over de procedure en tot wantrouwen jegens het Openbaar Ministerie, en daarmee tot problemen met de acceptatie van de rechtsstaat. Het is voor een slachtoffer uitermate belangrijk om over het dossier te kunnen beschikken, aangezien mede op grond hiervan een vordering benadeelde partij wordt opgesteld en wordt bepaald of een artikel 12 Sv-klacht gegrond kan worden verklaard. Nog (te) vaak gebeurt het dat na het lezen van het dossier blijkt dat de artikel 12 Sv-

42. Kamerstukken II 2014/15, 34082, nr. 3, p. 1.

43. Conclusie A-G Vegter 8 april 2014 ECLI:NL:PHR:2014:509, gevolgd in HR 10 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1360.

44. Bij die gronden valt bovendien nog op dat ze niet in aanmerking komen voor een zelfstandige rechtstreekse toepassing door de rechter. De rechter kan hooguit toetsen of de officier van justitie de juiste

weigeringsgrond heeft toegepast en of de redenen daarvoor toereikend zijn.

45. Een goede uitzondering vormt bijvoorbeeld Rb. Noord-Holland in tussenbeslissing van 16 april 2020, parketnr. 15/310446-19, hof Arnhem-Leeuwarden 31 augustus 2017, parketnr. 21/001066-16.

46. Rb. Noord-Holland 11 juni 2020, ECLI:NL:RBNHO:2020:4285.

procedure beter niet gestart had kunnen worden en wordt de klacht ingetrokken.

6. De zitting

Tijdens de zitting draagt de voorzitter er zorg voor dat het slachtoffer correct wordt bejegend.⁴⁷ Alhoewel dit vanzelfsprekend lijkt, is dit in de praktijk niet altijd het geval. Een tweetal voorbeelden uit eigen praktijk ter illustratie:

In een zedenzaak waar het slachtoffer urenlang werd verkracht en gegijzeld in haar eigen woning vraagt de voorzitter op een gegeven ogenblik aan de verdachte: ‘en toen had u gemeenschap met haar?’ Het woord gemeenschap heeft voor velen al in zich dat er een soort van overeenstemming tussen beide partijen zou zijn. Dit gegeven gecombineerd met het gegeven dat de voorzitter het slachtoffer en haar advocaat geen welkom heeft geheten, er wel water beschikbaar was voor de verdachte maar niet voor het slachtoffer, en de slachtofferadvocaat al voor de zitting te kennen werd gegeven dat hij geen verzoeken meer mocht doen, maakte dat dit slachtoffer zich totaal niet serieus genomen voelde.

In een andere zaak heeft het slachtoffer zijn moeder gemachtigd de slachtofferverklaring voor te lezen. Tijdens het voorlezen van de slachtofferverklaring wordt de moeder door de voorzitter onderbroken met de mededeling dat ze zich niet zo tot de verdachten moet richten. Dit gebeurde op het moment dat de moeder het volgende uit de verklaring voor las: ‘Ik hoop dat die griezelige mannen die dit mij hebben aangedaan [ONDERBREKING] beseffen wat zij hebben aangericht bij mij en ons gezin’.⁴⁸

Goede zorg voor het slachtoffer brengt met zich dat niet alleen de voorzitter, maar ook de slachtofferadvocaat niet moet aarzelen in te grijpen, door bijvoorbeeld de voorzitter te wijzen op artikel 288a lid 2 Sv.

7. Slachtoffer als getuige

Daarnaast kan het slachtoffer tijdens de zitting ook de rol van getuige hebben. Het slachtoffer kan op verzoek van de verdediging, het Openbaar Ministerie of op last van de rechter als getuige worden gehoord.⁴⁹ Bij ernstige gewelds- en zedenmisdrijven zal vaak worden gekozen voor een verhoor bij de rechter-commissaris, omdat de inhoudelijke behandeling in beginsel openbaar is. Een dergelijk verhoor kan belastend zijn voor het slachtoffer en levert een gevaar op voor het ontstaan van

secundaire victimisatie.⁵⁰ De officier van justitie (of de advocaat-generaal in hoger beroep) en de rechter kunnen weigeren een getuige op te roepen als dit naar verwachting een gevaar is voor de gezondheid of het welzijn van de getuige. Er wordt dan een belangenafweging gemaakt tussen enerzijds de gezondheid van het slachtoffer en anderzijds het belang om de getuige ter terechtzitting te kunnen ondervragen.⁵¹ Er is nog veel te weinig contact vanuit het Openbaar Ministerie met de slachtofferadvocatuur alvorens een dergelijke beslissing wordt genomen. Ook dat getuigt van onvoldoende slachtofferzorg. Immers, overleg vooraf kan leiden tot een beter gemotiveerd bezwaar voor het Openbaar Ministerie indien bijvoorbeeld de verdediging het slachtoffer zou willen horen. Uiteraard ligt ook hier een taak voor de slachtofferadvocatuur zelf. Echter, ook rechters zouden kunnen overwegen om de advocaat van het slachtoffer te vragen hoe het slachtoffer eraan toe is alvorens een beslissing te nemen op een verzoek tot het horen van een slachtoffer als getuige. Het standaard meewegen van diens belangen en daar ook actief naar informeren heeft een heel ander effect dan wanneer slachtofferadvocaten worden overvallen met de toewijzing van een verzoek tot het horen van het slachtoffer als getuige.

8. Spreekrecht

In 2005 is het spreekrecht ingevoerd. Slachtoffers van ernstige misdrijven mochten toen alléén spreken over de gevolgen die het strafbare feit bij hen had veroorzaakt. Deze beperking is per 1 juli 2016 opgeheven. De tekst van de wet luidt sindsdien: ‘Het slachtoffer kan op de terechtzitting een verklaring afleggen.’ De wetgever spreekt van een onbelemmerd spreekrecht, zolang de orde op de zitting bewaard blijft.⁵² Het slachtoffer mag zich ook uitlaten over de feiten, de bewezenverklaring, de schuldvraag en de op te leggen straf en/of maatregel. De wetgever beoogde hiermee tegemoet te komen aan de wens van slachtoffers om zich over deze zaken uit te mogen laten. Het wegvallen van de beperking is een goede ontwikkeling te noemen. Het kan bijdragen aan de verwerking voor het slachtoffer en het is goed dat de verdachte hoort wat de gevolgen voor het slachtoffer zijn (geweest).⁵³

Het risico dat het slachtoffer loopt bij uitoefening van zijn onbeperkte spreekrecht is dat de spreekgerechtigde als getuige kan worden gehoord op de zitting over hetgeen dat in de uitoefening van het spreekrecht is gezegd.⁵⁴ Opnieuw geldt hier dat goede voorlichting

47. Art. 288a lid 2 Sv.

48. Rb. Gelderland 21 december 2017, ECLI:NL:RBGEL:2017:6609.

49. Dit kan zowel ter zitting als in het vooronderzoek bij de rechter-commissaris plaatsvinden.

50. J.H. Janssen & J. de Lange, ‘Een vanzelfsprekend recht van spreken?’, *NJB* 2018/1425, afl. 28, p. 2056.

51. Art. 264 en 288 Sv.

52. *Kamerstukken II* 2014/15, 34082, nr. 6, p. 15-16.

53. V. van de Port & M. de Klerk, ‘Fair trial voor verdachten én slachtoffers’, *Advocatenblad* 2018, nr. 5, p. 516.

54. J.H. Janssen & J. de Lange, ‘Een vanzelfsprekend recht van spreken?’, *NJB* 2018/1425, afl. 28, p. 2055.

cruciaal is, zodat het slachtoffer rekening kan houden met de inhoud van zijn verklaring en het al dan niet gehoord worden als getuige. Bovendien heeft een doorsnee slachtoffer geen kennis over de vragen van artikel 348 en 350 Sv. Een advocaat kan het spreekrecht goed juridisch onderbouwd namens het slachtoffer invullen.⁵⁵ In de praktijk lijkt het echter niet tot nauwelijks voor te komen dat een slachtoffer naar aanleiding van het spreekrecht gehoord wordt als getuige.⁵⁶

Alhoewel de invoering van het onbeperkte spreekrecht op veel kritiek kon rekenen,⁵⁷ draagt dit recht bij aan de waarheidsvinding ter zitting. Het is van belang dat het slachtoffer niet alleen tien minuten de gelegenheid krijgt om te praten, maar dat er ook echt – duidelijk merkbaar – naar wordt geluisterd. Nu lijkt het bijna alsof er na het spreekrecht van het slachtoffer weer over wordt gegaan tot de orde van de dag. Het spreekrecht is ook weer afgevinkt. Gelukkig is dit niet altijd het geval.

Met het wetsvoorstel Uitbreiding slachtofferrechten komt er een vast moment voor het spreekrecht in de zitting.⁵⁸ Wij moedigen het aan dat hiervoor een vaste plek komt, echter vinden wij het voorgestelde moment niet het juiste. Wanneer het slachtoffer gebruik maakt van zijn spreekrecht vóór het requisitoir, is het niet meer mogelijk te reageren op hetgeen door de officier van justitie en de advocaat van de verdachte naar voren is gebracht. Het is in het belang van de waarheidsvinding en een waardig verloop van de zitting dat het slachtoffer ook de mogelijkheid heeft om aangevoerde punten te weerleggen dan wel te ondersteunen. Die is immers bij uitstek geschikt om te helpen bij de waarheidsvinding. Om deze reden zijn wij van mening dat het geschikte moment voor het spreekrecht ná het pleidooi van de raadsman van verdachte is. In de praktijk van de slachtofferadvocatuur is het steeds gangbaarder dat het spreekrecht in twee delen wordt opgesplitst: het slachtoffer die de gevolgen bespreekt, en na pleidooi de raadsman van het slachtoffer die ingaat op de juridische aspecten.⁵⁹

9. Regie

In deze bijdrage zijn twee vormen van regie te onderscheiden. Regie ten aanzien van onderzoekswensen en

regie ten aanzien van het verloop ter zitting. Hierin kan de rechter veel voor het slachtoffer betekenen door tijdig te beslissen op verzoeken. Bijvoorbeeld rondom het spreekrecht. Soms wil het slachtoffer een foto tonen, op een bepaalde plaats zitten, een filmfragment afspelen,⁶⁰ of dat er iemand naast hem/haar zit. Het neemt veel spanning weg als ruim voor de zitting helder is hoe een en ander gaat. Wij geven een simpel voorbeeld. In een zaak over een doodgeschoten man, die ook vader is verzocht ik namens zijn tienjarige kind om een video van de jongen af te mogen spelen bij wijze van uitoefening van spreekrecht. Het gerechtshof Den Haag besloot dat daar ter zitting op beslist zou worden. Dat zou betekenen dat de jongen wordt blootgesteld aan het opnemen van zijn spreekrecht zonder dat hij de garantie heeft dat dit ook in de rechtszaal wordt afgespeeld. Er zijn meerdere gesprekken voor nodig geweest om het hof te bewegen daar toch voor de zitting uitspraak over te doen. Dat levert onnodige stress bij de jongen, zijn moeder, maar ook de slachtofferadvocaat op.

Sowieso is het voeren van een stevige en tijdige regie uitermate dienstig aan een ordentelijk verloop. Nog steeds is het zo dat er bepaalde voorzitters zijn die de slachtofferadvocaat een aantal weken voor een heftige zaak opbellen en vragen wat de wensen van cliënt en diens raadsman zijn. Dat wordt daarna keurig vastgelegd in een e-mail aan alle betrokken procespartijen. Die mogen zich dan uitlaten over de wensen en de rechtbank kan vervolgens een beslissing nemen. Helaas is het een minderheid van de rechters die dit doet. Velen laten het aankomen op de zitting of duurde hooguit een soort voorgenomen schema van de behandeling waar procespartijen dan verder geen enkele inspraak in hebben gehad.

Wij hebben het al een paar keer gezegd in deze bijdrage: hoe voorspelbaarder een en ander verloopt, hoe groter de acceptatie. Dat geldt ook voor dit soort dingen. Natuurlijk kunnen er zich ontwikkelingen voordoen waardoor moet worden afgeweken van de van tevoren bedachte lijn, maar dat neemt niet weg dat een goede voorbereiding veel onrust weg kan nemen. Een mooi voorbeeld hiervan is de zaak van de gebroeders R. in hoger beroep. Beiden kregen zij levenslang.⁶¹ De belangen waren derhalve groot. Er waren bovendien meerdere families die een rol hadden als benadeelde partij. Deze voorzitter belde weliswaar niet vooraf, maar mailde wel uitgebreid met alle betrokken procespartijen, hetgeen een waardig verloop bevordert.

55. J.H. Janssen & J. de Lange, 'Een vanzelfsprekend recht van spreken?', *NJB* 2018/1425, afl. 28, p. 2058.
 56. S. van der Aa, 'Even geen nieuwe slachtofferrechten? Over secundaire victimisatie, Captain Hindsight en rust aan het front', *Strafblad* 2018/52, afl. 6, p. 4.
 57. S.M. van Beek, 'De bezwaren tegen het onbeperkte spreekrecht, terecht of onterecht? Een analyse op grond van ervaringen en verwachtingen uit de praktijk', *TPWS* 2017/4.
 58. *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3.
 59. Zoals bijv. toegekend door: hof Den Haag 20 juli 2020, partketr. 22/001979-15; hof Den Haag 20 juli 2020, parketr. 22/002217-15; rechtbank Rotterdam 9 maart 2018, ECLI:RBROT:2018:1963; rechtbank Noord-Holland 16 april 2020, parketr. 15/310446-19; rechtbank Overijssel 29 oktober 2019, ECLI:NL:RBOVE:2019:3960.

60. Rb. Amsterdam 9 mei 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:3222; rechtbank Amsterdam 8 mei 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:3196; rechtbank Amsterdam 9 mei 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:3190; rechtbank Amsterdam 9 mei 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:3226; rechtbank Amsterdam 9 mei 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:3224; rechtbank Amsterdam 9 mei 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:3225; rechtbank Amsterdam 9 mei 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:3223.
 61. Hof Arnhem-Leeuwarden 15 maart 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:2456; hof Arnhem-Leeuwarden 15 maart 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:2457.

Soms kunnen er ook veiligheidsissues aan de orde zijn die bespreking behoeven. Ook daarvoor geldt dat een slachtofferadvocaat soms net iets meer weet over wie er komen en wat daarvan te verwachten is. Voor al deze zaken heeft te gelden dat hoe meer informatie het slachtoffer en/of diens advocaat voor aanvang van de zitting heeft, hoe beter de voorbereiding zal zijn.

10. Regiebrieven

Dan de regie rondom onderzoekswensen. Het is nog steeds geen gemeengoed om zogenoemde regiebrieven (wij doelen dan op onderzoekswensen en eventuele reacties daarop) ook aan de slachtofferadvocaat in cc te sturen. Dit maakt dat er soms zittingen zijn waar het eenieder aan de slachtofferzijde totaal ontgaat waarover nou precies wordt gesproken. Immers, de verdediging geeft dan bijvoorbeeld aan slechts nog een korte toelichting te geven op de schriftelijk uitgebreid toegelichte verzoeken en verwijst dan bijvoorbeeld naar verzoek nummer drie. Als je dan niet over die onderzoekswensen beschikt, heb je geen idee waar het over gaat. Dit terwijl het bijvoorbeeld wel kan gaan over de afwikkeling van jouw dochter die om het leven is gebracht.

In een zaak waarin het ging om de strafrechtelijke afwikkeling van het overlijden van een minderjarige speelde voornoemde situatie. Er was geweigerd om de slachtofferadvocaat afschrift te verstrekken van de onderzoekswensen. De slachtofferadvocaat maakte dan ook bezwaar toen ter zitting werd verwezen naar een brief en werd gevraagd om die als voorgedragen te beschouwen. Het resultaat was dat er alsnog moest worden voorgedragen.⁶² Allemaal onhandig en niet nodig.

Een ander voorbeeld vormt de zaak van het dodelijke bootongeluk op de Vinkeveense Plassen. In eerste aanleg voerde de raadsman van verdachte allerlei zaken aan en lichte onderzoekswensen toe die uitgingen van de veronderstelling dat de slachtoffers zouden hebben gedronken. Dat leidde tot hevig rumoer in de zittingszaal. Had de raadsman, het OM of de rechtbank die onderzoekswensen van tevoren doorgespeeld naar de slachtofferadvocaat dan had hij de slachtoffers daarop kunnen voorbereiden en was het proces waardiger verlopen. Deze voorzitter werd daarop gewezen en bepaalde vervolgens dat vanaf dat moment dit soort onderzoekswensen inderdaad beter konden worden gedeeld met de raadsman van de slachtoffers.⁶³

11. Schadeverhaal in het strafproces

Degene die rechtstreeks schade heeft geleden door het strafbare feit, heeft blijkens artikel 51f lid 1 Sv het recht om zich te voegen in het strafproces en een vordering benadeelde partij in te dienen.

Op 28 mei 2019 wees de Hoge Raad het inmiddels bekende overzichtsarrest ten aanzien van de benadeelde partij.⁶⁴ De Hoge Raad benadrukt dat met de mogelijkheid tot het instellen van een vordering door benadeelde partijen de wetgever heeft beoogd binnen het strafproces te voorzien in een eenvoudige en laagdrempelige procedure, die ertoe leidt dat personen die schade hebben geleden als gevolg van een strafbaar feit zoveel mogelijk schadeloos worden gesteld.

Er is een zogenoemde voorschotregeling ingeval de maatregel van artikel 36f Sr wordt opgelegd. Voor ernstige gewelds- en zedenmisdriven heeft te gelden dat de door de rechter toegewezen schade acht maanden na het in kracht van gewijsde gaan geheel wordt voorgeschoten door de rijksoverheid. Voor andere misdrijven heeft te gelden dat die bevoorschotting plaatsvindt tot een maximum van € 5.000.

Dat leidt soms tot pijnlijke taferelen. Bijvoorbeeld in het geval van de Diemer brandzaak.⁶⁵ In die zaak is brandstichting de dood en/of ernstig letsel ten gevolge hebbend ten laste gelegd. Nabestaanden, maar ook slachtoffers die zeer ernstig letsel hebben bekomen, krijgen in deze zaak derhalve slechts € 5.000 uitgekeerd.⁶⁶ Overigens dreigt straks hetzelfde te gelden voor de slachtoffers van de MH17-zaak. Hier ligt derhalve nog een taak voor de wetgever om de zorg voor het slachtoffer te verbeteren.

Een ander knelpunt dat zich mogelijk voordoet bij het schadeverhaal in het strafproces is dat de medische eindtoestand van het slachtoffer nog niet is bereikt. In het geval van affectieschade heeft de wetgever dat handig opgelost door met forfaitaire bedragen te werken. Daar is een uitermate wrang knelpunt dat broers en zussen niet standaard recht op vergoeding van affectieschade hebben, maar slechts een beroep kunnen doen op de hardheidsclausule. Dat is een algemene norm die leidt tot uitermate wisselende uitkomsten en draagt daardoor niet bij aan de voorspelbaarheid van hoe het recht zijn loop zal hebben.

De wetgever loopt ook achter als het gaat om de verschillende samenlevingsvormen die in onze maatschappij usance zijn. Zo is het nog steeds geen gegeven dat stiefouders of stiefbroers en -zussen gerechtigd zijn om

62. Rb. Zeeland-West-Brabant 6 april 2020, parketnr. 02/201077-19.

63. Rb. Midden-Nederland 17 november 2015, ECLI:NL:RBMNE:2016:1609.

64. HR 28 mei 2019, ECLI:NL:HR:2019:793.

65. Rb. Amsterdam 15 februari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:991; rb. Amsterdam 15 februari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:997; rb. Amsterdam 15 februari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:984.

66. Art. 36f lid 7 Sr.

een vordering in te dienen. Zij hebben inmiddels vaak wel het spreekrecht. Het is toch raar dat je je wel mag uitlaten over de gevolgen van strafbare feiten voor jou,⁶⁷ maar dat je dan niet tegelijkertijd mag vragen om de compensatie van die gevolgen.⁶⁸ Dat is, eerlijk gezegd, aan de slachtoffers niet goed uit te leggen, anders dan met de stelling dat de wetgever hopeloos achter de feiten aanloopt.

Middels deze bijdrage roepen wij de wetgever dan ook op om hier verandering in aan te brengen. Wij hebben nog een punt waarop de wet bij voorkeur op korte termijn gewijzigd zou kunnen worden, namelijk de aanbeveling dat de vordering in hoger beroep wel kan worden verhoogd. In spreekrechtwaardige delicten is er vaak geen sprake van een medische eindsituatie op het moment dat de zaak door de rechtbank wordt behandeld. Artikel 421 Sv verhindert dat de vordering in hoger beroep kan worden verhoogd. Dit betekent dat veel slachtofferadvocaten thans bij de vordering in eerste aanleg posten opnemen als toekomstige medische kosten et cetera. Het zou zelfs een beroepsfout kunnen impliceren als je dat niet doet. Dat kost allemaal extra tijd bij de behandeling in eerste aanleg die beter achterwege zou kunnen blijven en bovendien zou het veel meer recht doen aan een van de doelen van strafrecht, namelijk *wiedergutmachung*. Het zou voorts de acceptatie van de uitkomst bevorderen indien de vordering in hoger beroep wel kan worden aangepast. Als zelfs een tenlastelegging nog in hoger beroep kan worden aangepast, of de eis van het Openbaar Ministerie hoger kan uitvallen, valt niet in te zien dat de vordering van de benadeelde partij niet zou mogen worden verhoogd. Ook hier kan de wetgever het slachtoffer op korte termijn in een betere uitgangspositie brengen, en wel op zo'n wijze dat de acceptatie van de rechtsstaat daardoor wordt bevorderd.

Verder wordt in de praktijk (te) vaak overgegaan tot niet-ontvankelijkheidsverklaring van de vordering van de benadeelde partij. Ondanks dat de Hoge Raad in zijn voornoemde overzichtsarrest duidelijk heeft aangegeven dat de strafrechter minder vaak moet overgaan tot niet-ontvankelijkheidsverklaring, wordt momenteel opgemerkt dat strafrechters alsnog vaak – met name in niet-media-gevoelige zaken – overgaan tot het niet-ontvankelijk verklaren van de vordering.⁶⁹ In 2011 is het criterium voor het toetsen van een vordering benadeelde partij door de wetgever vervangen met als doel dat vaker door de strafrechter een inhoudelijke beslissing met betrekking tot de vordering zou volgen.⁷⁰ Vanaf 2011 geldt in

dat kader het criterium dat de vordering geen onevenredige belasting van het strafgeding mag opleveren.⁷¹

Alhoewel het na een niet-ontvankelijkheidsverklaring in theorie nog mogelijk is om de vordering via de civiele rechter te verhalen, brengt dit voor het slachtoffer grote nadelen met zich mee. Allereerst betekent dit dat het nog langer duurt voor het slachtoffer voordat de zaak is afgerond. Verder is de weg naar de civiele rechter een kostbare. Wanneer de vordering door de civiele rechter wordt toegewezen, is de voorschotregeling daar niet aan gekoppeld. Met andere woorden, het blijft aan het slachtoffer om de vordering op de dader te verhalen. Dit is niet wenselijk, aangezien het slachtoffer hierdoor voor een langere periode verbonden blijft aan degene die hem de schade heeft aangedaan. Dit bespoedigt het herstel van het slachtoffer niet. Daarnaast kan het zelfs zo zijn dat het slachtoffer uiteindelijk zijn schade niet vergoed krijgt omdat de dader onvoldoende financiële middelen blijkt te hebben. Uit een onderzoek van het WODC blijkt dat weinig slachtoffers na niet-ontvankelijkheidsverklaring van hun vordering door de strafrechter de civielrechtelijke weg proberen.⁷²

12. Uitspraak

Het Openbaar Ministerie is gehouden het slachtoffer tijdig op de hoogte te brengen van de inhoud van de in de strafzaak gewezen rechterlijke beslissingen.⁷³ In de praktijk blijkt dat het slachtoffer of de nabestaanden nog vaak zelf de uitspraak op moet vragen bij de griffie of bij het Openbaar Ministerie. Hier is een simpele en uiterst effectieve verbeterslag te maken.

Het verkrijgen van de beslissing van de rechter is voor slachtoffers van ernstige misdrijven van eminent belang. Toch is niet geregeld op welke wijze slachtoffers die uitspraak makkelijk tot zich kunnen nemen. Hij wordt niet automatisch toegezonden. Sterker nog, er zijn zaken bekend waarin slachtofferadvocaten vragen om toezending van de beslissing en dat dit simpelweg wordt geweigerd. Zo werd in twee mensenhandelzaken⁷⁴ waarin het hof totaal anders besloot (voor het slachtoffer beduidend minder gunstig) dan de rechtbank had gedaan, aan de raadsvrouw van het slachtoffer meegegeven dat zij pas een afschrift van het arrest zou kunnen verkrijgen als de cassatieprocedure zou zijn afgewikkeld.

Onverkwikkelijk, zeker als men bedenkt dat men wél in staat was om deze uitspraak van gerechtshof Den Haag te publiceren op rechtspraak.nl. Ook maken slachtoffer-

67. Zie bijvoorbeeld: hof 's-Hertogenbosch 31 maart 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:1417.

68. Zie bijvoorbeeld: hof 's-Hertogenbosch 9 oktober 2018, ECLI:NL:GHSHE:2018:4181; rb. Noord-Holland 5 juli 2018, ECLI:NL:RBNHO:2018:5988.

69. Zie bijvoorbeeld: rb. Den Haag 27 maart 2020, ECLI:NL:RBDHA:2020:2714; rb. Rotterdam 25 juni 2014, ECLI:NL:RBROT:2014:5061.

70. *Kamerstukken II* 2007/09, 30143, nr. 16.

71. Art. 361 lid 3 Sv.

72. R.S.B. Kool e.a., *Schadeverhaal na een strafbaar feit via de kantonrechter. Een verkennend dossieronderzoek*, Den Haag: WODC 2014.

73. Ook moet het slachtoffer worden geïnformeerd over de beslissing of hoger beroep of cassatie is ingesteld of ingetrokken. Art. 5.7 jo 5.8 Aanwijzing slachtofferrechten 2018.

74. Hof Arnhem-Leeuwarden 7 juni 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:11296; hof Den Haag 27 juni 2018, ECLI:NL:GHDHA:2018:1690.

advocaten mee dat er op de zitting wel een exemplaar beschikbaar is voor de advocaat van de verdachte, maar niet voor de advocaat van slachtoffers. Als de minister toch bezig is met het uitbreiden van slachtofferrechten, dan is het dienstig dat hij in de wet opneemt dat de rechtspraak verantwoordelijk is voor het verstrekken van de beslissingen aan (de advocaten van) slachtoffers op hetzelfde moment als waarop ze worden verstrekt aan het Openbaar Ministerie en verdediging.

Naast het feit dat het soms lastig is om een vonnis of arrest te krijgen is de inhoud met regelmaat ook ronduit teleurstellend te noemen, zeker als het gaat om de beslissingen rondom de vorderingen benadeelde partij.

Momenteel wordt in vonnissen en arresten immers weinig aandacht besteed aan de motivering van de beslissing ten aanzien van de vordering van de benadeelde partij en wordt vrijwel nooit ingegaan op hetgeen tijdens het spreekrecht omtrent bewijs en straf/maatregel naar voren is gebracht. De strafrechter is daartoe niet verplicht. Het raakt echter de legitimiteit van de uitspraken wanneer de rechter dit niet doet.⁷⁵ Gelukkig zijn er ook voorbeelden waarin dat wel uitdrukkelijk gebeurt. Zo heeft bijvoorbeeld rechtbank Den Haag in haar vonnis van 19 maart 2020 waarbij het ging om een zedenzaak, het standpunt van alle procesdeelnemers, en daarmee dus ook van de aangeefsters, weergegeven.⁷⁶

Een gebrekkige motivering heeft tot gevolg dat de beslissing soms lastig uit te leggen is, omdat het immers slechts gissen is naar de beweegredenen van de rechters. Daarnaast wordt hiermee het gevoel vergroot dat de vordering van het slachtoffer en diens stellingen in het spreekrecht van minder belang zijn. Daarmee wordt de kans op het gevoel dat het slachtoffer en zijn vordering niet serieus zijn genomen, onnodig vergroot.⁷⁷

Dat het slachtoffer slechts een procesdeelnemer is, blijkt ook uit de onmogelijkheid voor het slachtoffer om een rechtsmiddel aan te wenden tegen een vonnis/arrest, ondanks dat de beslissing ook ziet op zijn vordering.⁷⁸ Het is juist wenselijk dat er ook voor het slachtoffer een appelmogelijkheid wordt geïntroduceerd. Een andere mogelijkheid is om het slachtoffer in staat te stellen na afronding van het strafproces zijn vordering aan te brengen bij een nog op te richten schadevergoedingskamer binnen het strafrecht. Het Belgische recht kent een soortgelijk systeem.⁷⁹

13. Conclusie

In deze bijdrage zijn wij ingegaan op de zorg voor het slachtoffer gedurende het strafproces. Helaas moet op enkele punten worden opgemerkt dat er een grote discrepantie bestaat tussen de theoretische slachtofferrechten en de praktijk daaromtrent.⁸⁰

In november 2019 heeft het kabinet een wetsvoorstel ingediend met betrekking tot uitbreiding van de slachtofferrechten.⁸¹ Dit wetsvoorstel houdt onder meer in dat er een verschijningsplicht zal worden geïntroduceerd voor de verdachte die in voorlopige hechtenis zit wegens een verdenking van een ernstig zeden- of geweldsmisdrijf. Daarnaast houdt het wetsvoorstel in dat er een vast moment tijdens het onderzoek ter terechtzitting komt voor het gebruik van het spreekrecht. Op dit moment is daar geen vast moment voor. Het voorstel is om het spreekrecht een plaats te geven voor het requisitoir van de officier van justitie. Zoals reeds opgemerkt vinden wij dit niet de juiste plaats, omdat het dan niet mogelijk is om te reageren op hetgeen door de officier van justitie en de advocaat van de verdachte naar voren is gebracht. Het is in het belang van de waarheidsvinding en een waardig verloop van de zitting dat het slachtoffer ook de mogelijkheid heeft om aangevoerde punten te weerleggen dan wel te ondersteunen. Daarnaast wordt het met de uitbreiding van het spreekrecht ook voor stieffamilie formeel mogelijk hier gebruik van te maken.⁸² Verder zal ook de rechtspositie van het slachtoffer in de executiefase verstevigen. Dit vertaalt zich door invoering van het spreekrecht op de tbs-verleningszitting en verbeterde informatierechten tijdens de executiefase.

Wij juichen het uiteraard toe dat er aandacht is voor slachtofferrechten. Wij hebben echter nog wel enkele punten van verbetering. Zoals reeds vermeld vinden wij dat het spreekrecht niet voor het requisitoir, maar na pleidooi zijn vaste plaats dient de krijgen.

Daarnaast wordt met de verschijningsplicht bij ernstige gewelds- en zedenmisdrijven uit het oog verloren dat niet elk slachtoffer dezelfde wensen en behoeften heeft. Het zou een optioneel op te leggen verschijningsplicht moeten zijn. Alleen in gevallen dat het slachtoffer dat wenselijk vindt, of als de rechter zelf wenst dat verdachte verschijnt, zou de rechter dan gebruik van deze bevoegdheid kunnen maken. Dat laatste is nu al het geval. Als het slachtoffer het van groot belang vindt dat

75. J.H. Janssen & J. de Lange, 'Een vanzelfsprekend recht van spreken?', *NJB* 2018/1425, afl. 28, p. 2055.

76. Rb. Den Haag 19 maart 2020, ECLI:NL:RBDHA:2020:2346, r.o. 11.

77. LANGZS, 'Visie op knelpunten 'stelsel schadevergoeding voor slachtoffers van strafbare feiten', 2020, p. 5.

78. Ex art. 404 Sv mogen alleen de officier van justitie en de verdachte hoger beroep instellen.

79. A.J.J.G. Schijns, 'De positie van het slachtoffer in het strafproces', in: P.A.M. Verrest & P.A.M. Mevis (red.), *Rechtsvergelijkende inzichten voor de modernisering van het Wetboek van Strafvordering*, Den Haag: Boom juridisch 2018, p. 460.

80. A.J.J.G. Schijns, 'De positie van het slachtoffer in het strafproces', in: P.A.M. Verrest & P.A.M. Mevis (red.), *Rechtsvergelijkende inzichten voor de modernisering van het Wetboek van Strafvordering*, Den Haag: Boom juridisch 2018, p. 455; *Kamerstukken II* 2014/15, 34236, nr. 3 (Advies Slachtofferhulp Nederland); A.J.J.G. Schijns, 'Slachtofferrechten in het strafproces – de theorie en de praktijk', *VR* 2017/88.

81. *Kamerstukken II* 2019/20, 35349, nr. 3.

82. Ondanks dat de wetgever meerdere malen heeft aangegeven dit recht te willen invoeren voor stieffamilie, is dat nog niet gebeurd. Wel wordt het in de praktijk door rechters soms toegestaan, zie bijvoorbeeld: hof 's-Hertogenbosch 31 maart 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:1417.

de verdachte verschijnt zou ook kunnen worden verzocht om een bevel medebrenging, het zou alleen wel dienstig zijn als deze grondslag ook in de wet komt te staan als een kan-bepaling en niet, zoals thans voorgesteld, als een absolute verplichting. Het gaat immers juist om de zorg voor het slachtoffer en niet elk slachtoffer is hetzelfde.

Onze tweede aanbeveling, die met voorgaande samenhangt, ziet op de rol van het slachtoffer. In dit wetsvoorstel blijft het slachtoffer slechts een procesdeelnemer. In de praktijk zorgt dit er bijvoorbeeld voor dat het slachtoffer niet op de hoogte is van bijvoorbeeld ingediende onderzoekswensen. Als gevolg hiervan kan er commotie op de zitting ontstaan omdat het slachtoffer wordt verrast door de inhoud daarvan. Wanneer het slachtoffer procespartij wordt, zal de raadsman van het slachtoffer automatisch deze stukken ontvangen en cliënt daarop kunnen voorbereiden. Dit is wenselijk voor een goed, efficiënt en waardig verloop van de zitting.

Al met al, is er de afgelopen 25 jaar veel ontwikkeling geweest met betrekking tot slachtofferrechten. Helaas is er in de praktijk nog veel ruimte voor verbetering. Het is van belang dat het slachtoffer niet slechts mag spreken, maar dat er ook echt wordt geluisterd en gerespondeerd. Zolang dit niet gebeurt, zou men kunnen zeggen dat de behandeling van het slachtoffer eer doet aan de term ‘benadeelde partij’. In dit kader is het voorts van belang dat de slachtofferrechten afdwingbaar worden. Dat het niet blijft bij een doekje tegen het bloeden, en dat een vonnis niet de dood in de pot wordt. Als we terugkijken naar het perspectief van Hobbes, gaat het in het strafrecht om het vereffenen tussen de verdachte en het slachtoffer. De Staat is er om dit proces te faciliteren.

In *Recht van Spreken* beschreef Korver de DEP-methode: Democratie, Emancipatie en Participatie.⁸³ We zijn een eind op weg met de eerste twee, maar echte zorg voor het slachtoffer leveren we pas als, en wanneer hij/zij kan participeren als hij/zij dat wil. Die animo zal groter zijn als het recht van het slachtoffer minstens net zo voorspelbaar en afdwingbaar is als dat van verdachten.

83. R.A. Korver, *Recht van spreken*, Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij de Arbeiderspers 2012, p. 300 e.v.